

UDK 801.82.821.163.42(091)
Izvorni znanstveni rad
Primljen 12. prosinca 2001.
Prihvaćen za tisak 6. veljače 2002.

Amir Kapetanović

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Strossmayerov trg 2
10 000 Zagreb
akapetan@matica.hr

PRIJEPORI OKO "MLADIH PRIJEPISA" I NALJEŠKOVIĆEVE *PJESNI LJUVENE*

U prilogu su izneseni opći tekstološki problemi u analizi "mladih prijepisa". Vjerodostojnost u jeziku i stilu tih prijepisa posebno se osvjetljuje analizom primjera iz triju izvora Nalješkovićevih *Pjesni ljuvenih*.

1. Sretnim su i neobičnim putovima do nas doprli neki tiskom neobjavljeni književni tekstovi iz starijih razdoblja hrvatske književnosti. Na tim su stazama, sudbini izručeni, stradali mnogi rukopisi ili zauvijek nestali svi sročeni reci književnika, o čijoj se književnoj slavi i radu danas može samo naslućivati iz svjedočanstava njihovih suvremenika. Tako ne znamo što je sadržao, ako je bio dovršen, Matulićev *Jovetov boj u Flegri*, što ga Hanibal Lucić spominje u jednoj od svojih poslanica. Za Mara Lilu danas ne bismo znali da ga kao pjesnika ne spominju Mavro Vetranović i Antun Sasin (Franičević 1986: 341, 349). Hortenziju Bartučeviću, svojedobno hvaljenom piscu, poznajemo samo tri poslanice i jednu pobožnu pjesmu. Njegov otac Jeronim donedavno je bio *poznati* književnik *nepoznata* književnoga opusa.¹

Pojedinim su starim piscima opusi bili bogatiji nego što se to danas čini. Petar Hektorović dospio je otisnuti *Riban'je i ribarsko prigovaran'je* (i nekoliko poslanica te nadgrobnica), ali mu ne poznajemo lju-

¹ Riječ je o dvjema latinskim elegijama upućenim caru Karlu V. i Mikši Pelegri-
noviću. Usp. Novaković 2001.

bavne "pjesni medene", kako ih nazivlje Vetranović u poslanici Hektoroviću (1539), i koje je, čini se, poznavao Nikola Nalješković jer hvali 1540. godine njegovo pjesničko umijeće koje, prema Nalješkovićevu svjedočenju, nije samo na ljubavnu poeziju ograničeno.

Poznati su nam se književni tekstovi očuvali u tiskanim inačicama objavljenim poslije smrti njihovih autora, ali nam autografi nisu dostupni, primjerice, sin Hanibala Lucića objavio je očeva *Skladan'ja*, Zoranićeve *Planine* pojavile su se u tiskanome obliku vjerojatno poslije autorove smrti, Belostenčev *Gazophylacium* priredila su dvojica redaktora nekoliko desetljeća poslije leksikografove smrti, ne znamo tko je završene spjevoe (*Vazetje Sigeta grada; Izvarsita ljubav i [...] smart Pirama i Tižbe*) objavio poslije Karnarutićeve smrti. Iako raspoložemo s dovoljno dokaza koji potvrđuju da su dotične tekstove njihovi autori dovršili i konačno oblikovali, nismo sigurni jesu li ta djela u svakoj pojedinosti autentična i njihova posljednja volja.

Jedine nam poznate inačice tekstova koje su posredno sačuvane također ne pružaju osobitu sigurnost. Izvrstan je primjer za to Hektorovićeva poslanica upućena Nalješkoviću 17. studenoga 1541. godine (*Knjige Severina tko vidi al čuje*), kao odgovor na godinu dana stariju poslanicu Nalješkovićevu. U toj jedinjoj verziji, nastaloj za života adresanta, neočekivano je književna ikavština (s nekoliko stalnih ekavizama) prošarana jekavizmima. Ti su začudni jekavizmi bili predmetom stilističke interpretacije, pa je iz nje ispalo da je Hektorović unoseći jekavizme htio prijatelju Nalješkoviću "dokazati koliko ga poštuje i koliko mu je drag Dubrovnik i sve dubrovačko" (Klaić 1968: 271).² Iz vidokruga te interpretacije nestale su važne činjenice: ne poznajemo ni Hektorovićev autograf poslanice, a ni Nalješkovićev autograf prijepisa. Raspoložemo "mlađim prijepisima" Nalješkovićevih književnih tekstova među kojima se nalaze i poslanice upućene Nalješkoviću. Iako nemamo neposredne dokaze (autografi), razboritim se čini mišljenje kako je Hektorovićevu poslanicu, prepisujući je, jekavizirao Nalješković (Vončina 1999: 18). I doista, možemo se upitati, kad bi Hektorović jekavizmima iskazivao poštovanje, zašto onda na taj način nije iskazao poštovanje i dubrovačkom prijatelju dum Mavru Vetranoviću, naime, njemu piše poslanicu ikavštinom (usp. PSHK 7: 236–240). Trak sumnje ipak pritom ostaje jer ne znamo pouzdano za prinose prepisivača Nalješkovićeve književne ostavštine, koji su mogli naknadno jekavizirati rečenu poslanicu, iako nijedna sačuvana verzija poslanice nije

² Tu je Klaićevu zabludu preuzeo i M. Franičević (Franičević 1968: 209).

posve ikavska. Premda je, prema tomu, razložno prihvatiti jekavizme kao Nalješkovićev prinos, nije jasno zašto Nalješković nije jekavizirao poslanicu koju mu je uputio još jedan Hvaranin, Hortenzij Bartučević (*Oto nikoliko vrimenta je tomu...*).³

Sporni jekavizmi iz Hektorovićeve poslanice nisu, po svemu sudeći, značajka izvornika, nego kasniji nanosi, vjerojatno Nalješkovićevi. Budući da izvorni zapis ne poznajemo, taj jekavski nanos nameće pitanje o autentičnosti ostalih jezičnih pojedinosti teksta. Nadalje, nesigurnošću su optočene i neke interpretacije pojedinih obilježja pisanoga jezika sačuvane poslanice. Primjerice, i Hektorović i Nalješković u svojim tekstovima imaju grafiju *ar*, ali samo čakavcu Hektoroviću priznajemo devokalizirano *r* (sekvencija *ar*). Koji onda fonološki status ima grafija *ar* u *prijepisu štokavca* Nalješkovića? Ako je rješenje toga problema *ar* kao /r/, kako ćemo pročitati zapis *Harvati* iz Nalješkovićeve prijepisa Bartučevićeve poslanice?

2. Ovim uvodom ni izdaleka nismo obuhvatili moguće situacije pred kojima se možemo naći u proučavanju različitih tekstovnih inačica. Po težini njihova rješavanja oprimjereni problemi odgovaraju onima s kojima se susrećemo u proučavanju “mladih prijepisa”. To su također posredni tekstovi sačuvani u rukopisima nastalim poslije života autora, a prepisani s autografa ili pak iz nekoga sekundarnoga izvora. Ponekad poznajemo samo jedan takav prijepis, a katkada i pregršt različitih verzija.

Najveći je problem s tim izvorima, pa i kad su dobro očuvani i kompletni, što nismo sigurni u njihovu autentičnost. Na sumnju potiču osobito “neuglašena mjesta” kao što su nekorektne rime ili prekobrojni slogovi. Prema tomu, posrednost tih tekstova izaziva mnoge prijepore jer pretpostavljamo da su mogle biti izvršene manje ili veće izmjene, na primjer, u jeziku, stilu, sadržaju, kompoziciji. Ako ne posjedujemo pouzdanije izvore, i ta nam je ostavština osobito dragocjena.

Primjerice, ne poznajemo autograf Gundulićeva *Osmana*, ali raspoložemo desecima različitih prijepisa toga spjeva nakon autorove smrti (tiskom je prvi put objavljen 1826. godine). Među tim različitim

³ Druga Bartučevićeve poslanica (*Mnogo je jur lita, vjeruj mi ti ovoj...*; usp. PSHK 5: 461–462), sačuvana jedino među Nalješkovićevim tekstovima, sadrži samo tri jekavizma. O tome možemo samo nagađati: jedan bi jekavizam mogao biti intervencija prepisivača (**veruj / *viruj > vjeruj* 1), a druga dva sadrže riječi koje se odnose na Nalješkovićeve *Pjesni* (*pjesni* 6; *pjesance* 14), pa ih je mogao i sam Bartučević upotrijebiti. Recimo i to, da je Bartučevićeve poslanica upućena Karnarutiću ikavska (usp. PSHK 5: 62).

prijepisima postoje razlike koje nisu samo jezičnostilske naravi. Najpouzdaniji izvor bio bi onaj koji je najstariji i tako najbliži izvorniku (*Ohmučevićev rukopis*). Međutim, zagonetna lakuna toga spjeva nije ispunjena ni u jednome poznatome prijepisu. Neriješenu lakunu ima i Nalješkovićeve komedija *Sedma*, na svršetku prvoga i na početku drugoga čina.

U pet mladih prijepisa sačuvano je pet verzija Vetranovićeve *Posvetilišta Abramova*. Najstarija i najkraća verzija je ona u Divkovićeve *Nauku krstjanskomu*, a najmlađa i najdulja tzv. bečka, posljednja pronađena. Ostale su međuvarijante: tzv. Držićeva, zagrebačka i dubrovačka. U svim inačicama, ako ih usporedimo, možemo utvrditi ispuštanje / dodavanje / izmjene na različitim razinama teksta. Najstarija Divkovićeve verzija nije vjerno slijedila Vetranovićev autograf, što priznaje i Matija Divković ("ispravivši mnoge stvari"). Prema tomu, najstarija je poznata verzija zapravo redakcija izvornika. Ostale mlađe inačice rado pripisujemo Vetranoviću jer je u dubrovačkoj i zagrebačkoj verziji do izražaja došlo žanrovsko "osvježanje" tradicionalističkoga prikazanja unošenjem većega broja "narodnih" elemenata i psihološko oblikovanje karaktera nekih dramskih osoba. Utvrđivanje odnosa različitih inačica, njihova podrijetla i kronologije predmetom je davno obavljena Rešetarova tekstološkoga proučavanja (Rešetar 1929), a provedena ekspertiza poslužila mu je za nagađanje kako je Vetranović *Posvetilište* "sam u pet puta djelomice mijenjao i širio, po svoj prilici za isto toliko raznih predstava" (Rešetar 1929: 70). Međutim, nema traga ni jednomu od tih ishodišnih tekstova koji su nastali u vrijeme dok je Vetranović mogao bdjeti nad njima. No, unatoč sumnjama o atribuciji redakcija Vetranoviću, Rešetarova studija pokazuje koliko je za tekstološka istraživanja, osim kritike teksta, važno i proučavanje "historije teksta".⁴

3. Nikola Nalješković nije za života uspio otisnuti i ukoričiti svoja književna djela pisana hrvatskim jezikom, a to su 181 pjesma ljubavnoga kanconijera, četrdesetak poslanica i nadgrobnica, dvanaest maskerata, sedam "komedija" i 14 bogoljubnih pjesama.⁵ Neizdavanje tih tekstova u tiskanu obliku nije onemogućilo njihovu recepciju i vrednovanje do prvih izdanja u XIX. stoljeću (suvremenici s kojima se dopisivao, dubrovački biografi i povjesnici).

⁴ D. S. Liháčev predstavlja (rusku) tekstologiju kao znanost koja u prvom redu proučava "historiju teksta" (usp. Лихачев 1983).

⁵ Uz potporu dubrovačkoga Senata tiskano je njegovo znanstveno djelo (astronomija) na talijanskome jeziku, *Dialogo sopra la sfera del mondo* (1579).

Kad se pripremalo prvo izdanje njegovih hrvatskih književnih djela u Starim piscima hrvatskim, zbog zagubljenosti rukopisa ljubavnih pjesmama u V. knjizi te edicije objavljena su sva njegova djela osim *Pjesni ljuvenih*, a te su pjesme izdane naknadno u VIII. knjizi kad je novi rukopis namaknut. Petu knjigu stare edicije pripremili su Vatroslav Jagić i Đuro Daničić, a osmu Sebastijan Žepić.

Jagićev i Daničićev posao u suradnji nije se kritizirao. Osamnaest godina nakon objave osme knjige SPH ocijenjen je uradak tada već pokojnoga Žepića. Učinio je to vrstan tekstolog Milan Rešetar, u *Ispravcima i dodacima...* (Rešetar 1894), riječima: "Uopće meni se čini, da prof. Žepić nije bio dosta spreman za taki posao, jer nije bio vješt ni historiji našega jezika ni dubrovačkom govoru" (Rešetar 1894: 1). Ta je tvrdnja argumentirana navođenjem ispravaka i dopuna, na tridesetak gusto tiskanih stranica. Nekritički priređivačev odnos prema predlošku nije bio jedini uzrok slabije kvalitete izdanja. Kvaliteta ovisi i o predlošku, a Žepić je raspolagao jedino Devičevim prijepisom Martecchinijeva rukopisa. Taj je prijepis dubrovačkoga profesora Devića nastao u XIX. stoljeću, a nakon Rešetarove analize pokazao se nepotpun, netočan i nepouzdan (npr.: nedostaju tri pjesme i deseci stihova u različitim pjesmama). Dakle, već se koncem XIX. stoljeća utvrdilo da je kritičko izdanje Nalješkovićeve *Pjesni ljuvenih* nekritično i nepouzdan, a Rešetarov rad postao je nezaobilaznim arbitrom za ispravno čitanje Nalješkovićeve *pjesanci*.

Žepićevo čitanje⁶ Rešetar je kolacionirao s novim priskrbljenim izvorom, a nazvao ga je Pavlovićev rukopis,⁷ prema njegovu prepisivaču don Luki Pavloviću. Taj je prijepis Nalješkovićeve pjesama Rešetar ocijenio "potpunijim", "vjernijim" i "tačnijim" od Devićeva, a nastao je na temelju franjevačkoga rukopisa koji se čuvao u dubrovačkoj franjevačkoj knjižnici do 1860, a onda je "iščezao". Sadržavao je osim Nalješkovićeve pjesama i njegove poslanice.

Slabosti Žepićeva izdanja Rešetar je smanjio *Ispravcima i dodacima*, a to je učinio tako da je "uzimao redovno, da je bolje ono u A, a samo sam ondje dao prednost rukopisu B, gdje mi se činilo, da to ište smisao ili jezični običaj XVI. vijeka" (Rešetar 1894: 31).⁸ Ponekad nezadovoljan zatečenom arhaikom u oba izvora, rekonstruirao je "sta-

⁶ Taj izvor nadalje označujemo (indeklinabilnom) kraticom DŽ (Dević – Žepić).

⁷ Taj izvor nadalje označujemo (indeklinabilnom) kraticom Pa.

⁸ Rešetarove oznake: A = Pavlovićev rukopis, B = Devićev prijepis (tj. izdanje u SPH VIII).

rije jezično stanje". Pritom nije ugrozio sklad u sroku i metru, naprotiv, neuglađenim mjestima tražio je iskonski sklad. To je posljedica razmišljanja o autografu kao savršenu i o mlađem prijepisu kao *a priori* iskvarenu tekstu.

Rešetarov rad *Ispravci i dodaci* napisan je 1892, a objavljen 1894. U »Viencu" se 1893. (Rašica 1893) pojavio napis o novom rukopisu Nalješkovićeve književnih tekstova, a taj rukopis Rešetar nije imao na raspolaganju za kritičko iščitavanje VIII. knjige Starih pisaca hrvatskih. Poslije se pokazalo da je riječ o najstarijemu (iz XVII. st.) i najpotpunijemu rukopisu. Taj se »mlađi prijepis", nazvan Šipanski rukopis,⁹ ubrzo zatim zagubio, pa je opet otkriven polovicom XX. stoljeća.¹⁰ I danas je taj rukopis dobro očuvan i čitak. Ukrašen je inicijalima, bez mnogo naknadnih ispravaka (gotovo čistopis), ima i nekoliko naknadnih pripisa.

Rukopis sadrži:

- a) *Pjesni ljuvene* (1a – 118a)
- b) *Knjige razlicijem pisane od Nika Nalješkovića i od razlicijeh njemu* (121a – 178a)
- c) *Komedije* (181a – 265b)
- d) *Pjesni od maskerate* (267a – 281b)
- e) *Pjesni bogoljubne* (284a – 321a).

Ponovnim otkrićem bio je dostupan Rafi Bogišiću kada je priredivao IX. knjigu edicije Pet stoljeća hrvatske književnosti (Nalješković – Benetović – Palmotić), pa je u napomeni uz to izdanje napisao da su tekstovi uzeti iz Starih pisaca hrvatskih, dotjerani Rešetarovim ispravkama i nedavno otkrivenim (Šipanskim) rukopisom. Šipanski rukopis smatrao je vjernom kopijom zbornika Nalješkovićeve književnoga rada, koji je autor sam sredio za objavljivanje (PSHK 9: 117). Poslije je Bogišić posebnim prilogom upozorio na važnost toga najstarijega i najpotpunijega rukopisa (Bogišić 1967). Pokušao ga je preciznije datirati, ali mu to nije uspjelo na temelju triju zabilježenih godina (1681, 1760, 1826), koje je označio nesigurnim i naknadno pripisanim. Bogišić se okrenuo analizi ortografije (zapravo: grafije) rukopisa koja dopušta datiranje u drugu polovinu XVII. stoljeća: »ona se dobro slaže s dubrovačkom ortografijom 17. stoljeća, a po nekoliko pojedinosti odu-

⁹ U daljnjem tekstu (indeklinabilna) kratica *Šip.*

¹⁰ Zaslugom Milana Ratkovića taj se rukopis i danas čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (sign. 4553).

dara od dubrovačke ortografije 18. stoljeća" (Bogišić 1967: 24). Možemo njegove tvrdnje i dopuniti. U grafiji rukopisa potvrđuju se neka tradicionalna rješenja dubrovačkoga slovopisa, npr. /c/ = z; /č/ = c(i); /ć/ = ch(i); /ž/ = g; /žj/ = g - gh(i); /g/ = g(h); /j/ = gl(i); /ń/ = gn(i). Nema Kašićevih i Mikaljinih grafijskih rješenja iz prve polovine XVII. stoljeća (npr. /c/ = ç - ç), a traga nije ostavila ni Džamanjićeva težnja jednoznačnosti i ekonomičnosti (npr. *ci*, *gli*, *gni* ispred samoglasnika). Ipak je težnja grafijskom razlikovanju suglasnika /s/ : /š/ : /z/ : /ž/ utjecaj iz prve polovine XVII. stoljeća (Gundulić, Džamanjić), iako to u rukopisu nije dosljedno provedeno: /s/ = s (rjeđe f); /š/ = sc; /z/ = f (rjeđe s); /ž/ = fc(i), sc(i). Nije upotrijebljeno ni j umjesto i (za foneme /i/ i /j/ te u dvoslovima), kao što je to često u dubrovačkih pisaca XVIII. stoljeća.¹¹

Pod natukničkim likovima *sunčji*, *sunčiji*, *sunči* okupljene su u golemu Akademijinu rječniku sve pronađene potvrde oblicima arhaičnoga pridjeva. Ekscerpiranje pojavnica za Akademijin rječnik iz Nalješkovićevih tekstova obavljeno je na temelju izdanja u Starim piscima hrvatskim. Iz Nalješkovića potvrđene su dublete određenoga oblika pridjeva: *sunčji/sunči*, koje dolaze uz dvije imenice *istoči* i *svjetlost* u oblicima *sunčjoj*, *sunčoj*, *sunče*. Taj pridjev nije svojstven samo *Pjesni-ma ljuvenim*, javlja se još u dramama (II) te poslanicama (Vetranoviću 1539. / Hektoroviću 1557). U rječniku nije navedena jedna potvrda iz *Pjesni ljuvenih* jer je u SPH VIII nema: u pjesmi br. 7 pogrešno je pročitano ili je došlo do izmjene u mlađim prijepisima: *sunca* (u *Šip. suncie*). Prema utjecaju talijanske grafije uzima se za hrvatski fonem /č/ u *Šip. grafem c*, ali i dvoslov *ci* ispred samoglasnika *a*, *o*, *u*. Tako su u *Šip.* riječi *čas*, *čovik*, *čudo* zapisane ovako: *cias*, *ciovik*, *ciudo*. U ostalim pozicijama upotrijebljen je grafem *c*: na kraju riječi (*plac* = *plač*), ispred suglasnika (*pocnem* = *počnem*) i samoglasnika *i* i *e* (*ucini* = *učini*; *ces* = *čes*).

Pronađene i u Akademijinu rječniku registrirane Nalješkovićeve potvrde pridjeva *sunči* u Šipanskome su rukopisu dosljedno zabilježene grafijom: *suncioi* – *suncie*. Za prvi oblik pretpostavimo grafijsko segmentiranje: *sunci-oi* (= *sunčoj*), što je analogno shvaćanju zapisa *ciovik*. Prema tome, Nalješkovićev književni opus iz *Šip.* ne sadrži dubletu *sunčjoj* / *sunčoj*. Drugi oblik iz SPH unosi se bez zadržke u Akademijin rječnik kao *sunče*, a Rešetar će prema Pavlovićevu prijepisu ispravljati *sunče* > *sunčje*. Problem je u tumačenju grafema *i* ispred

¹¹ Interpretacija prema: Maretić 1889; Gundulić 1621; Džamanjić 1639.

e, jer fonem /č/ ispred e nije morao biti označen digramom *ci* (ukoliko nije riječ o grafijskom ujednačavanju paradigme rečena pridjeva), dakle, pitanje je kako segmentirati grafeme (a potom ih i transkribirati), u zapisu iz *Šip.*: *sunc-i-e = sunčje / sunci-e = sunče*.

Poznato je, također, da se na temelju grafije mogu rekonstruirati i naglasne osobine pojedinih riječi (geminate). U tome poslu treba biti vrlo oprezan. Primjerice, suglasnička geminata *rr* u Nalješkovićevu zapisu *morre* iz 70. stiha 144. pjesme Šipanskoga rukopisa (*vjetri mi i more protive sa svu moć*) i unutarnja rima (*gore × more*) sugerira tumačenje: inicijalni slog te riječi Nalješković je kratko naglašavao (*mòre*). Ako se oslonimo na naglasnu normu suvremenoga hrvatskoga jezičnoga standarda, tumačenje Nalješkovićeve primjera nikako ne možemo prihvatiti. Međutim, iz toga primjera isijava *couleur locale*, a potvrda iz Nalješkovića nije usamljena. U Mikaljinu *Blagu* zatječemo zapis *morre*, Della Bella u svom rječniku bilježi kratkoću prvoga vokala gravisom (*Mare: Mòre*). I u mnogih je dubrovačkih književnika tako, što nam svjedoči Akademijin rječnik (s. v. *more*; dio VII, str. 4). Boraveći u Dubrovniku, poštokavljeni Kašić u rečenicu svojega prijevoda *Biblije* unio je zapis: *Sfi se ovij skuppisce ù dolinu dubravsku, koyá ye sadà morre od solli* (15 fol.). Jezičnopovijesne podatke potkrepljuju suvremena dijalektološka istraživanja: "Spomenimo usput 'dubrovački' akcenat imenica *mòre*, koja se izofona proteže na čakavsko područje Lastova, Korčule i Pelješca, a nepoznata je izvan toga u čakavskom arealu" (Šimunović 1996: 136).

4. Usporedbom dvaju dostupnih mlađih prijepisa Nalješkovićevih *Pjesni* Rešetar je ustanovio jezične razlike u pojedinim stihovima, a tu je nepriliku morao nekako riješiti. Odlučivao se između dviju ponuđenih mogućnosti (DŽ/*Pa.*) ili je izabirao treću (rekonstrukcija). Glavni kriterij za odabir mogućnosti bio mu je "smisao i jezični običaj XVI. stoljeća". A što je to smisao i jezični običaj XVI. stoljeća kad trebamo odlučiti koji je od refleksa jata (jekavski, ikavski, pa i ekavski) *običniji* u književnom jeziku (petrarkističkom stilu) ondašnjih dubrovačkih pisaca, ili, koja je običnija dubleta (V jd.) *gospođe – gospoje*; (1. jd. prez.) *molju – molim*? Sve te mogućnosti javljaju se u jeziku hrvatske književnosti (dubrovačkih) pisaca XVI. stoljeća, a njihova je upotreba bila legitimna, iako ne i stilski jednakovrijedna. Oblik *molju* stilski je obilježen zbog svoje arhaičnosti, a ikavske rime i vokativi jednine (*gospoje* i fonološki adaptiran te morfološki neadaptiran vokativ *gospođe*) obilježeni su stilski jer su iz čakavskoga književnoga jezika. Može se reći da je upotreba navedenih oblika i njihova čestotnost ovisila ponaj-

prije o jezičnostilskom izboru pojedinih pisaca i o njihovim književno-jezičnim nastojanjima.

Rešetar je razlike između dvaju prijepisa rješavao jednostavno: prednost su imali jezični elementi koje je smatrao starijima. Zato je bio u "neprilici s ikavskim oblicima" jer je ikavski refleks smatrao starijim od jekavskoga. Držao je da uvijek treba "dati prednost ikavskom obliku, gdje ga ma i jedan cigli rukopis ima prema drugomu kojemu rukopisu". U načelu to je dobro polazište, ali Rešetar nije mogao objasniti zašto je Pavlović prepisujući u XIX. stoljeću iz franjevačkoga rukopisa "ne samo zamjeđavao ikavske oblike jekavskim već i jekavske ikavskim!" (Rešetar 1894: 31).

Među važnije jezičnostilske osobine hrvatskoga petrarkizma ubraja se jekavsko-ikavska dvostrukost u realizaciji jata, a oba su refleksa "jednakovrijedni književni izgovori" – njihovo variranje je fonostilistička igra koja ublažuje shematiziranost petrarkističkoga stiha /Š. Menčetić/ (Vončina 1968: 107). Može se reći da je ta stilski motivirana dvostrukost *običaj* dubrovačke inačice petrarkističkoga stila XVI. stoljeća. Upotreba ikavskoga/jekavskoga refleksa nimalo ne ovisi o kojemu jezičnome zakonu, nego o piščevu izboru (koji je kadšto sputan rimom).

Ako su stari hrvatski pisci imali takvu jezičnu slobodu i variranjem određenih jezičnih rezultata/elementa postizali ekspresivne stilске efekte (koji su s vremenom postali prepoznatljivo obilježje beletrističkoga funkcionalnoga stila određenoga razdoblja), onda su i prepisivači njihovih djela, primjenjujući vlastita mjerila i sa smislom za stilsku nijansiranost izraza slobodno "dotjerivali" i "popravljali" predloške, ali ne bezobzirno (npr. ni jedan od prepisivača ne ujednačuje refleks jata u korist jednoga refleksa). Zato Pavlović u XIX. stoljeću mijenja kadšto jekavske u ikavske reflekse, pa to onda nema nikakve veze s postupnom jekavizacijom dubrovačkoga govora (poddijalekta).

Kad se pronade prijepis koji je od poznatih nam mlađih prijepisa stariji, nadamo se da ćemo pomoću njega riješiti mnoge dvojbe i probleme. Obično tako i biva: razriješe se neke lakune, razbistre se teže čitljiva i nejasna mjesta, potvrdi se naslućeno... No, ni takav prijepis obično nije savršen, bez nepomućenih mjesta. To se može pokazati na refleksu jata u rimama triju izvora¹² za Nalješkovićeve *Pjesni ljuvene*.

¹² U proučavanju izvora Nalješkovićevih tekstova nisu uzeti u obzir još neki mlađi i djelomični prijepisi koje spominje R. Bogišić u vrijednoj i opsežnoj raspravi o Nalješkoviću (Bogišić 1971), a to su splitski Bajamontijev rukopis i rukopis Bizzarove biblioteke.

I. (pj. br. 43) ¹³

1. DŽ <i>krjepos</i> × <i>liepos</i>
2. Pa. <i>kripos</i> × <i>l'jepos</i>
3. Šip. <i>kripos</i> × <i>lipos</i> | I. Jekavska je rima u najmlađem izvoru (DŽ), nekorektna je ikavsko-jekavska u <i>Pa.</i> (koju Rešetar ne popravlja). Arhaična ikavska rima nalazi se u najstarijemu (<i>Šip.</i>). To bi mogao biti dobar primjer za postupnu jekavizaciju i kasnije <i>kvarenje</i> pjesama. |
| II. (pj. br. 43)

1. DŽ <i>svieti</i> × <i>umriti</i>
2. Pa. <i>umrijeti</i> × <i>svijeti</i>
3. Šip. <i>umrieti</i> × <i>svieti</i> | II. U istoj pjesmi u najmlađemu (DŽ) rkp. nalazimo nekorektnu rimu, a u oba starija (<i>Pa.</i> , <i>Šip.</i>) korektnu jekavsku. Do <i>kvarenja</i> došlo je u DŽ, a primjer dopušta tumačenje: ta je rima u Nalješkovićevu autografu vjerojatno bila jekavska. |
| III. (pj. br. 6)

1. DŽ <i>bile</i> × <i>cvile</i>
2. Pa. <i>bijele</i> × <i>cvijele</i>
3. Šip. <i>biele</i> × <i>cvile</i> | III. "Idealnoj" ikavskoj rimi iz najmlađega prijepisa Rešetar daje prednost jer se u <i>Pa.</i> na tom mjestu jekavsko <i>bijele</i> rimuje s hiperjekavizmom <i>cvijele</i> . Najstariji je prijepis (<i>Šip.</i>) najmanje prihvatljiv. Taj primjer, doslovno ga uzevši, pokazuje kako su kasniji prepisivači popravljali starije nekorektne rime. |
| IV. (pj. br. 59)

1. DŽ <i>liek</i> × <i>vik</i>
2. Pa. <i>lijek</i> × <i>vijek</i>
3. Šip. <i>lik</i> × <i>viek</i> | IV. Neskladnu rimu imaju najstariji (<i>Šip.</i>) i najmlađi (DŽ) prijepis, samo je jekavsko-ikavski odnos obrnut. Prihvatljiva je jekavska rima prijepisa <i>Pa.</i> , ali ne i za Rešetara, koji se odlučio za rekonstrukciju ikavske (Rešetar 1894: 15). Na tu je odluku možda utjecalo Rešetarovo poznavanje starih i prepoznatljivih čakavskih ikavskih rima među kojima je <i>lik</i> × <i>vik</i> . |

Takve se izmjene od prijepisa do prijepisa nalaze i izvan rima, primjerice,

Ere je pokrila nje *liepos* i gizda
lieposti od vila, jak sunce od zvizda.

(SPH VIII, str. 9, st. 7–8)

¹³ U Žepićevu izdanju nedostaje nekoliko pjesama, pa se obročavanje pjesama iz SPH VIII razlikuje od onoga u *Šip.* Rešetar se u analizi pozivao na Žepićevo. Ovdje je učinjeno isto.

Vidimo da su rime (unutarnja i vanjska) ostale nepomućene, a riječ *li(e)pos(t)* koja se ponavlja ostvaruje se jekavski u DŽ, ikavski u *Pa.*, a u *Šip.* različito: *liepos – liposti*. Na pokazana rješenja utjecao je stav pojedinih prepisivača prema predlošku, a ne jezično stanje Dubrovnika u XIX. stoljeću (Pavlović, Dević). Konverzije jekavskoga u ikavski i ikavskoga u jekavski refleks bez posljedica za metar moguće su jer je kratki i dugi jekavski jat u književnom jeziku Dubrovčana *jednosložan* – za kratki i dugi grafija *ie* (usp. Vončina 1993).

Izmjena je bilo i u najstarijemu prijepisu (*Šip.*), a to zaključujemo iz sljedećih stihova kojima nije teško pretpostaviti ishodišno stanje (izvornom grafijom: *Šip.*, fol. 17a):

Stai me, *Gospoghiu* da slu/cim ia uechiu,
i liepscu, neg *Troiu* ka stai u smechiu.

Ako transkribiramo riječi kojima je trebala biti postignuta unutarnja rima (*ghi = /đ/ : i = /j/*), dobit ćemo par *gospođu × Troju*. Lako je rekonstruirati puno suglasje rime *gospoju × Troju* (kao što je u *Pa.* i DŽ) koje je sigurno postojalo u autografu jer sklad nikako nije mogao biti postignut fonemom /đ/ (neadaptabilno je *Troju > *Trođu*). Važno je napomenuti da zaključak koji proizlazi iz toga primjera nije primjenjiv na sve ostale potvrde fonema /đ/ u Nalješkovićevim tekstovima, u rimi ili izvan nje. U opsežnoj raspravi o jeziku pjesama Ranjinina zbornika Rešetar zaključuje da u cijelome zborniku na mjestu prasl. **dj* prevladava štokavska afrikata *đ*, a čakavsko *j* moguće je, uz *đ*, u riječima *gospođa*, *među* i riječima s naveskom *-đe* (Rešetar 1936: 118).

Obično nesklad među prijepisima nastaje kad se oblik *gospoje* rimovao s riječima koje sadrže sekundarno nastale afrikate *ć* i *đ* (metatezom u skupinama *jt* i *jd*), primjerice u DŽ rima *gospoje × dođe*¹⁴ prema rimi *gospođe × dođe* (*Šip./Pa.*). Rešetar nije bio zadovoljan ni jednim rješenjem, pa je rekonstruirao rimu: *gospoje × doje* (Rešetar 1894: 17).

U pjesmi br. 5 izvora DŽ ovako je zabilježen distih 31–32:

Nu mi je sve milo, što *cvilim* i *tužim*,
želeći pribilo nje lice da *služim*.

Noviji prezentski oblici za 1. lice jednine na *-m* čine se sumnjivim jer su krajevi stihova zasićeni uniformnim glagolskim nastavcima. Mogla se očekivati kontaktna sinonimija morfološki disonantna: *cvilim* i

¹⁴ Usp. SPH VIII, pj. br. 70, str. 60, st. 1–2.

tužu (a onda i vanjska rima *tužu* × *služu*). Takvom stilističkom rekonstrukcijom (prema određenim uzusima petrarkističkoga izražavanja) može se predvidjeti Nalješkovićev izvorni zapis. Sumnju oko navedenoga primjera potvrđuju stariji prijepisi *Pa.* i *Šip.* u kojima je doista kontaktna sinonimija *cvilim* i *tužu* te arhaična rima *tužu* × *služu*. U DŽ ima primjera koji su očuvali takvo variranje (kao *Pa./Šip.*), npr. u pjesmi br. 95 (st. 31–32):

da opet onoga ja *ljubim* i *služu*,
za platu od koga *cvilim* sad i *tužu*.

I u pjesmi 139 (st. 15–16), u sva tri prijepisa, osim različitih nastavaka različitih glagola za 1. lice jednine (*pođu* – *hodim*) u prvom stihu, varira se u sljedećem isti glagol s različitim prezentskim nastavcima, što podcrtava antitezu i gasi monotonost stiha:

daleko ja *podju*, a nigda *ne hodim*,
i gdi smrt *nahodju*, tuj život *nahodim*.

5. Na primjerima za reflekske jata i refleks praslavenskoga *dj* te dubletnim nastavcima za 1. lice jednine prezenta uočili smo da ni jedan prepisivač nije jezično osuvremenjivao predložke sustavno ih ujednačavajući prema jezičnom običaju svojega doba, nego su prepisivali s osjećajem za stilsku nijansiranost iskaza i zadani metar i osobine petrarkističkoga stila. Sustavnih izmjena i nije moglo biti, primjerice, nemoguće je bilo zamijeniti arhaični nastavak prezenta novijim u rimi *molju* × *nevolju*.

Iako je izmjena bilo (to pokazuju različite varijante triju prijepisa), u sva tri prijepisa očuvana su najvažnija obilježja dubrovačke varijante hrvatskoga petrarkističkoga stila, a onda i Nalješkovićeve jezika. Među tim se značajkama nalaze:

- $\rho > u$; $\epsilon > e$ (uz rijetke primjere refleksa *a* iza *j*, npr. *prijati*)
- čakavska puna vokalnost u ograničenom broju primjera (npr. *vazimaš*)
- $*tj > \acute{c}$ (s rijetkim crkvenoslavenizmima, uglavnom u rimama, npr. *gorušti*, *svjetlušti*)
- $*skj / *stj > št$ (npr. rima *ištem* × *godištem*)
- pojednostavnjenje završne konsonantske skupine (*mlados*, *daž*, *oholas*, *lis*)¹⁵

¹⁵ Neke su rime mogle odrediti upotrebu oblika s pojednostavljenim suglasničkim skupinama, npr. u pjesmi 15. nalazimo rimu: *bogastva* × *lipos tva*.

- govorna obilježja (*odsaću, poznaću, š njim...*)
- metričkim razlozima motivirano čuvanje -l ili prijelaz -l >-o (*uresil/skončao; velmi/veomi*)
- obilno iskorištavanje različitih navezaka (npr. *onej, onojzi, sinočka, ništore*)¹⁶
- primjeri za palatalizaciju u pridjeva (*drazi, duzi*)
- petrarkistički imenski oblici *vil, kril, stril* iskorišteni u metričke svrhe (npr. rima *dogodil' x vil*), uz oblike *vila, krilo, strila*
- upotreba akuzativa umjesto genitiva i instrumentala u metričke svrhe (npr. *od oni prvi dan / do smrtni do svoj čas; sa svu moć*)
- dubletni lokativ jednine m. r., sa starijim -i i novijim nastavkom -u (*svi[je]ti / svi[je]tu*)
- zamjena lokativa akuzativom (*ne poznam na svit*)
- variranje oblika (*pod*) *nebi* s instrumentalom (*pod*) *neбом*
- dubletni nastavci ž. r. i-vrste (*milosti/milostju*, v. pj. br. 50, st. 28. i 33)
- genitiv množine s nultim nastavačnim morfemom (*livad*), ali prevladava novoštokavski -a (*tuga*) – u *Šip.* duljina nastavka markirana je kadšto udvojenim samoglasnikom *aa*
- uz češće neizjednačene množinske oblike dativa, lokativa i instrumentalala (npr. ž. r. *ženam / tugah / kosami*) javljaju se i noviji (npr. rima *sama x suzama*)
- rijetke potvrde lokativa s nastavkom -eh (*zviijereh*)
- različita variranja novijih i starijih nastavaka u sročnim oblicima imenica i pridjeva (*grozrijema suzami, rajskijemi očima*)
- variranje dvaju dativnih oblika zamjenice *meni / men'je*
- stariji i mlađi oblici participa (*stoje / stojeći*)
- tvorba futura trenutnim prezentom glagola *biti* i infinitivom (*буду pozdravit*).

Veće i važnije su razlike između *Pa.* i *Šip.* u tendenciji pisanja skupina *čt* i *čc* (*Pa.* pretežno sadrži arhaičnije zapise kao što su *počteno* i *sunačce*, a *Šip.* *pošteno* i *sunašce*), zatim u nekim primjerima najnovije jotacije (npr. *Pa.* čuva nehotirano *vidjeh*, a *Šip.* ima primjera za jotirano *viđeš*), po čestotnosti nepremetanja i nehotiranja suglasnika u

¹⁶ Razlike između rukopisa nastaju često tamo gdje to dopušta dvanaesteračka struktura stiha (npr. *toj/to*).

skupinama *jt* i *jd* (u *Pa.* je rjeđe, a u *Šip.* češće premetanje i jotiranje). S druge strane, malobrojni su primjeri u *Šip.* koji pokazuju provođenje sekundarne jotacije, a Pavlović nije mogao imati osjećaj za to pa je grafijski razlikovao palatal *lj* od skupine *l + j* (vjerojatno pod utjecajem predložka), a miješao je palatal *nj* i skupinu *n + j* (Rešetar 1894: 2). DŽ podudara se kadšto sa *Pa.*, a kadšto sa *Šip.*, međutim pokazuje i neke posebnosti, na primjer, arhaična rima *misal* × *zapisal* (*Pa./Šip.*) ostvorena je u DŽ (pj. br. 5): *mis'o* × *zapis'o*.

6. Nalješkovićev je raznovrstan književni opus diferenciran jezičnostilski: "rič izbrana" nije posve jednaka u ljubavnim i bogoljubnim pjesmama, poslanice i maskerate ne mogu se stopiti u jednu nedisonantnu cjelinu, dramski *sedmerac* odvaja se svojim jezičnostilskim osobinama od ostatka.

Jezični purizam, shematizmom i konvencionalnošću zauzdana jezična kreativnost te stilske osobitosti renesansnih ljubavnih kanconijera toliko su prepoznatljivi pa možemo govoriti i o zasebnome petrarkističkome stilu. Nejednako zasićene jezičnim obilježjima razgovornoga stila Nalješkovićeve drame kontrapunkt su pjesnivačkoj ljuvenoj "riči izbranoj". Zato nas iznenađuje što je Nalješković umjesto stilski neutralnih oblika glagola *čtiti* upotrijebio oblike istoznačnoga glagola *legati* u jednoj pjesmi ljubavnoga kanconijera /br. 159/ (usp. Vončina 1988: 243). Glagol *legati* potvrđen je u Nalješkovićevim "komedijama" i tamo on nije neobičan. Prodor značajki razgovornoga stila u jezik njegovih farsi i komedija opaža se po leksičkoj progresiji posuđenica (obično talijanizmi, npr.: *karecati*, *dubitati*, *furfanat*) i vulgarizama (*kurva*, *kučka*, *govno*). Dvojezičnost (hrvatsko-talijanska), makaronština i unos vulgarizama pojačava se što smo dalje od lugova pastirsko-mitoloških igara i što smo bliže komediji *Sedmoj*. U Nalješkovićevim "komedijama" ima i namjernih lakuna, koje su posljedica autocenzure pisca ili prepisivača. Neke bismo praznine morali transkribirati prazninama, bez rekonstrukcije. Neke se vulgarizme moglo, a neke nije moglo zapisati, u afektu Maro će u *Sedmoj*:

Ah, *kurvo*, mene ka *govnime* s' polila
prem ti si *je...* *kurva* vazda bila.¹⁷

Unošenje uličnoga govora nije i jedini način karakterizacije stanovnika Nalješkovićevih drama. U prvoj pastirskoj igri bezbrižnost i

¹⁷ Transkribirano iz *Šip.* Taj se dio teksta nalazi u SPH V na str. 288, samo što je u SPH praznina i u prvome stihu (*g...*).

zaigranost vila ocrtava se u njihovu ismijavanju konvencionalna petrarkiranja: nazivaju se međusobno *družicama*, *dušicama*, *ružicama*, jedna od druge ište *džilj rumeni*. *Namuranost* Radatova riše se petrarkističkim frazama, a te kanconijerske stilske manire postaju u Radatovim iskazima dijelom Nalješkovićevo dramskoga izraza, premda novim kontekstom zadobivaju drugo značenje. Takvi iskazi postaju smiješni, a situacije komične.¹⁸

RADAT:

Na službe ljuvene vjerni rob da ti sam.

VILA I:

Čem te ću platiti? ja blaga ne imam,
malo ćeš dobiti od mene, ja to znam.

RADAT:

Ne ištem ja platu za službe za moje,
er niesam rob zlatu neg tebi, gospoje.
Kroz toj te ja molju, hotjej me čuti sad,
da t' skažu nevolju, ku patim tebe rad.

(SPH V: 177)

Nasuprot tomu, ležernost u izražavanju ocrtava Ljubmirovu trezvenost i nepristranost: u svom iskazu Ljubmir upotrebljava prilagođenice *maskariti*, *pantazija* (prilagođena kao u Hektorovićeve ribara *filozofija* > *pilozopija*), *smurati se*, spominje i *vraga*.

LJUBMIR:

U tebi svijes nije, mnjah da ti *maskariš*,
što tej *pantazije* k *vragu* ne udariš?

Ja viđu ti se si *smurao* za vilom,
toj s *vragom* odnesi rastati duh s tilom.¹⁹

U istoj dramskoj igri Nalješković imitira stilska svojstva teksta nadgrobnoga kamena, na usta Radata. Kao *stećak* počinje ta njegova replika (*Sije leži...*), posve neprirodna u sudaru s replikama Starice i Ljubmira:

¹⁸ Isto vrijedi i za Držićeve pastore i komedije (v. Fališevac 1995).

¹⁹ Transkribirano iz *Šip. jer* u SPH V (str. 182) nije *pantazija* nego *fantazija*.

Nožem kim se će ubosti pišući po zemlji, [RADAT] govori:

Ovdi leži Radat ki nožem smrt priku
sam sebi hotje dat za smirit vil niku.

Ako je u mlados tko ljubav poznao,
recidjer za žalos: raj mu Bog duši dao!

A sada, Bože, ti primi duh tužni moj
i ovi grijeh prosti, molim te, vil mojoj.²⁰

Inspiraciju tekstom pravoga nadgrobna kamena, koja se razlikuje od njegovih nadgrobna, znao je Nalješković uglaviti i u *Pjesni ljuvene* (pj. br. 161):

Nu oči odrieši, ter grozniem suzami,
tvoj sluga gdi leži, upiši u kami:

Ovdi cviet počiva od svake krjeposti
komu duh uživa nebeske svjetlosti.

Tko prodje ovudaj, vruć uzdah izpusti
i reci: Bog ti raj dušici dopusti! (SPH VIII: 126)

7. Zaključak

"Mlađi prijepisi" posredni su tekstovi sačuvani u rukopisima nastalim poslije života autora, a prepisani su s autografa ili pak iz nekoga sekundarnoga izvora. Ponekad postoji samo jedan ili više takvih prijepisa. Na taj način sačuvani tekstovi izazivaju mnoge prijepore, sumnjamo u njihovu potpunu autentičnost.

Nalješkovićeve *Pjesni ljuvene* sačuvane su u mlađim prijepisima, a i njegov cjelokupan književni opus. Ni danas nemamo potpuno i kritičko izdanje kojemu bi temelj bio najstariji poznati rukopis. Rešetarove ispravke i dopune Žepićeva čitanja *Pjesni ljuvenih* pokazuju kako je čitanje Nalješkovićeve kanconijera u Starim piscima hrvatskim loše obavljeno, i to zbog Žepićeva nesnalaženja, ali i nepouzdano predložka (Devićev prijepis). U svom je radu Rešetar pokazao ne samo razlike Pavlovićeva prijepisa prema SPH nego je usporedbom i kritikom dvaju predložaka pokušao doprijeti do jezika samoga pisca. Pritom je riješio mnoge dvojbe, ali ne sve. Problematičnim se čini njegovo rješavanje

²⁰ Transkribirano iz *Šip.* (usp. SPH V: 192).

pojedinih mjesta u tekstu prema tzv. smislu i jezičnome običaju XVI. stoljeća, osobito u slučaju dubletnih ostvaraja kad o izboru rješenja često ne ovisi metar i rima (primjeri: refleks jata i praslavenskoga **dj*, nastavak 1. jd. prezenta).

Upotrebom najstarijega poznatoga prijepisa (*Šip.*), koji Žepiću i Rešetaru nije bio poznat, mogu se riješiti mnoga nejasna mjesta i problemi, međutim, nameću se i novi. Pokazuje se da u pojedinostima kasniji prijepisi kadšto sadrže i "arhaičnije" jezične crte nego najstariji, odnosno, i u najstarijemu se mogu uočiti "neskladna" mjesta, pa i tamo gdje kasnije inačice postižu sklad. Iz toga se može zaključiti da su i najmlađi prepisivači tekstova težili cizeliranju i stiliziranju teksta prema vlastitom osjećaju i ograničenim mogućnostima petrarkističkoga stila. Međutim, iako postoje razlike među trima inačicama (*DŽ, Pa., Šip.*), sve su one očuvale najvažnija jezična obilježja Nalješkovićeve književnoga jezika i hrvatskoga petrarkističkoga stila.

Literatura i vrela

Bogišić, R., 1967: Novi rukopisi djela Nikole Nalješkovića, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 9, Zagreb, str. 21–27.

Bogišić, R., 1971: Nikola Nalješković, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 357, Zagreb, str. 5–162.

Džamanjić, R., 1639: *Nauk za pisati dobro latinskijema slovima*, Marco Giannami, Venecija.

Fališevac, D., 1995: Smiješno i komično u Držića, *Smiješno & ozbiljno u staroj hrvatskoj književnosti*, Biblioteka Interpretacije i ogledi, 3, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, str. 29–52.

Franičević, M., 1968: Pjesnik i komediograf u sjeni – Nikola Nalješković Živon zvan Nale, *Kritika*, 2, Zagreb, str. 198–211.

Franičević, M., 1986: *Izabrana djela, Povijest hrvatske renesansne književnosti*, I, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.

Gundulić, Dž., 1621: *Pjesni pokorne kralja Davida*, Rim.

Klaić, B., 1968: Jezik Hanibala Lucića i Petra Hektorovića, Prilog historijskoj gramatici hrvatskog jezika (v. bibliografsku jedinicu PSHK 7, 1968), str. 267–324.

Лихачев, Д. С. 1983: *Текстология*, На материале русской литературы X–XVII веков, Издание второе, переработанное и дополненное, Академия наук СССР, Отделение литературы и языка, Наука, Ленинград.

Maretić, T., 1889: *Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima*, Djela JAZU, IX, JAZU, Zagreb.

Nalješković, N.: Rkp. NSK, sign. 4553 (Šipanski rukopis, XVII. st.).

Novaković, D., 2001: Dvije nepoznate latinske elegije Jeronima Bartučevića, *Vijenac*, br. 188, Zagreb.

PSHK 5, 1968: *Zbornik stihova XV. I XVI. stoljeća*, Priredio Rafo Bogišić, Pet stoljeća hrvatske književnosti, 5, Zora – Matica hrvatska, Zagreb.

PSHK 7, 1968: Lucić, H. – Hektorović, P., *Skladanja izvarsnih pisan razlicih – Ribanje i ribarsko prigovaranje i razlike stvari ine*, Priredio Marin Franičević, Pet stoljeća hrvatske književnosti, 7, Matica hrvatska – Zora, Zagreb.

PSHK 9, 1965: Nalješković, N. – Benetović, M. – Palmotić, J., *Djela*, Priredio Rafo Bogišić, Pet stoljeća hrvatske književnosti, 9, Matica hrvatska – Zora, Zagreb.

Rašica, J., 1893: Stari rukopis Nalješkovićevih pjesama, *Vienac*, 25, br. 39, Zagreb, str. 632.

Rešetar, M., 1894: Ispravci i dodaci tekstu starijih pisaca dubrovačkih, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 119, Zagreb, str. 1–31.

Rešetar, M., 1929: *Redakcije i izvori Vetranovićeva Posvetilišta Abramova* (P. o. iz *Rada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 237, str. 38–70), JAZU, Zagreb.

Rešetar, M., 1936: Jezik pjesama Račinina Zbornika, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 155, Zagreb, str. 77–220.

Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, 1911–1916, dio VII, Zagreb.

SPH V, 1873: *Pjesme Nikole Dimitrovića i Nikole Nalješkovića*, Skupili Dr. V. Jagić i Dr. Gj. Daničić, Stari pisci hrvatski, V, JAZU, Zagreb.

SPH VIII, 1876: *Pjesme Nikole Nalješkovića, Andrije Čubranovića, Mikše Pelgrinovića i Saba Mišetića Bobaljevića i Jegjupka neznana pjesnika* (priredio Sebastijan Žepić), Stari pisci hrvatski, VIII, JAZU, Zagreb.

Šimunović, P., 1996: Ivšić i Dubrovnik, Osvrt na dijalekatski supstrat dubrovačkoga područja, *Stjepan Ivšić i hrvatski jezik* (zbornik radova), HAZU – Matica hrvatska, Ogranak Orahovica, Zagreb, str. 127–140.

Vončina, J., 1968: Pogled na stilematске elemente Menčetićevih *Pjesni*, *Umjetnost riječi*, XII, br. 2, Zagreb, str. 77–108.

Vončina, J., 1988: O pretpostavkama za proučavanje Nalješkovićeve jezika, *Dani hvarskog kazališta*, XIV (Nikola Nalješković i Mavro Vetranović), Književni krug, Split, str. 237–246.

Vončina, J., 1993: Hrvatski jekavski dugi jat, *Forum*, XXXII, br. 4–6, Zagreb (Isto 1993. u: *Preporodni jezični temelji*, Matica hrvatska, Zagreb, str. 123–154).

Vončina, J., 1999: *Tekstološka načela za pisanu baštinu hrvatskoga jezičnog izraza*, Posebni prilog Stoljećima hrvatske književnosti, Stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb.

DISPUTES OVER "EARLIER TRANSCRIPTS"
AND THE *PJESNI LJUVENE* BY NIKOLA NALJEŠKOVIĆ

Summary

Enclosed, there are some general textology problems outlined in the analysis of the "earlier transcripts". Authentic language and style of these transcripts is specially lightened up by example analysis from three sources of the *Pjesni ljuvene* by Nikola Nalješković.

Ključne riječi: Nikola Nalješković, mladi prijepis, tekstologija, petrarkistički stil

Key words: Nikola Nalješković, earlier transcripts, textology, Petrarchian style